

10η ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΕΚΠΟΜΠΗ «Ψαλμός, Ἐκκλησίας Φωνή»

τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας τῆς Ἀ.Θ.Σ. Βόλου.
στὸν Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ στὴν ΟΡ.ΜΑ. τῆς Ἰ.Μ.Δημητριάδου
Ἐπιμέλεια: ΚΩΝ/ΝΟΣ ΧΑΡΙΛ. ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗΣ

ΘΕΜΑ ΕΚΠΟΜΠΗΣ: Ὁ παιδαγωγικὸς ρόλος τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης στὴ Θεία Λατρεία (α)
Σάββατο, 07 Μαρτίου 2015

ΣΗΜΑ ΕΝΑΡΞΕΩΣ - ΤΕΛΟΥΣ ΕΚΠΟΜΠΗΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΕΚΠΟΜΠΗΣ	«Ψαλμός, Ἐκκλησίας Φωνή» (Ὅσιου Ἐφραίμ τοῦ Σύρου, Περὶ Ψαλμοῦ [De psalmo])
ΥΠΟΤΙΤΛΟΣ ΕΚΠΟΜΠΗΣ	Ἄγιογραφικὲς καὶ Πατερικὲς Θεολογήσεις γιὰ τὴν Ἱερὰ Ψαλμωδία.
ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΚΠΟΜΠΗΣ	Μία παραγωγή τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου.
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΚΠΟΜΠΗΣ	Παρουσιάζει ὁ Διευθυντὴς τοῦ Τομέα Κων/νος Καραγκούνης, Ἐπίκουρος Καθηγητὴς τῆς Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.
ΣΥΜΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ	Συμπαρουσίαση: Ἀριάδνη Τσαλούχου, Ψυχολόγος.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΠΡΟΦΩΝΗΣΗ ΕΚΠΟΜΠΗΣ

Ἀγαπητοὶ ἀκροατές, χαίρετε! **Γειά σας.**

Κάθε ἐβδομάδα, αὐτὴν τὴν ἡμέρα καὶ ὥρα ἀκοῦτε τὴν ἐκπομπή, «Ψαλμός, Ἐκκλησίας Φωνή», ἀφιερωμένη στὴν Ἱερὰ Ψαλμωδία τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Μπορεῖτε νὰ ἀφήνετε τὰ μηνύματά σας, πὶς παρατηρήσεις ἢ πὶς ἀπορίες σας, στὸ τηλεφωνικὸ κέντρο τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ, καλῶντας τὸν ἀριθμὸ 210-7298222, ἀπὸ πὶς 7 τὸ πρωὶ ἕως πὶς 8 τὸ βράδυ ἢ, ἀκόμη, μπορεῖτε νὰ καλεῖτε τὸ τηλέφωνο 6947774647 τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς ἐκπομπῆς.

Ἐπίσης, μπορεῖτε νὰ μᾶς στέλνετε προσωπικοὺς σας δίσκους ἢ ἠχογραφήσεις σας Ψαλτικῆς, πὶς ὁποῖες εὐχαρίστως θὰ παίζουμε στὴν ἐκπομπή μας. Τὸ ὑλικό σας αὐτὸ μπορεῖτε νὰ μᾶς τὸ στέλνετε μαζὶ μὲ τὰ στοιχεῖά σας καὶ ἓνα σύντομο βιογραφικὸ σας, εἴτε ταχυδρομικῶς στὴ διεύθυνσή μας **Ἄμοργοῦ 6B, Τ.Κ. 38500, Βόλος**, εἴτε ψηφιακῶς στὴν ἠλεκτρονικὴ διεύθυνση τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς, **tomeaspsaltikis**, μίᾶ λέξη, ὅπως ἀκούγεται, **@acadimia.org**, ὅλα τὰ γράμματα μὲ μικροὺς λατινικοὺς χαρακτήρες.

Μὲ χαρὰ σᾶς ἀνακοινώνουμε, σήμερα, ἀγαπητοὶ φίλοι, ὅτι τὰ κείμενα τῶν ἐκπομπῶν μας ὑπάρχουν πλέον ἀναρτημένα στὸν ιστότοπο τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου. Ὅσοι ἐνδιαφέρεστε νὰ βλέπετε ἢ νὰ κατεβάσετε τὰ κείμενα τῶν ἐκπομπῶν μας, δὲν ἔχετε παρὰ νὰ ἐπισκέπτεσθε τὸ σάιτ τοῦ Τομέα στὸ **www.tomeaspsaltikis** -μῖᾶ λέξη, ὅπως ἀκούγεται- **.gr**. Ἐδῶ μπορεῖτε, ἐπίσης, νὰ βρῖσκετε πληροφορίες γιὰ πὶς λοιπὲς δράσεις τοῦ Τομέα (συνέδρια, ἡμερίδες, λατρευτικὲς καὶ

καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, εκδόσεις και κυκλοφορίες δίσκων), καθώς και τις επιστημονικές μελέτες του διευθυντού και των μελών του.

Στη σημερινή έκπομπή, κατά τις μουσικές γέφυρες, θα ακούσουμε τα Άναστάσιμα Δογματικά Θεοτοκία των Άποστίχων του Έσπερινοῦ τοῦ Σαββάτου όλων των ἡχων, ὅπως εὑρίσκονται ἠχογραφημένα καὶ ἐρμηνευμένα ἀπὸ τὸν αἰμίμηστο Ἄρχοντα Πρωτοψάλτη τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Θρασύβουλο Στανίτσα. Τὰ Θεοτοκία αὐτὰ θὰ ἀκούσουμε στὴν κατ' ἦχον ἀλληλουχία τους, μὲ τὴ σειρά, ὅσα χωρέσουν στὴ σημερινή μας ἐκπομπή.

1. ΣΤΑΝΙΤΣΑΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΑ ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ ΘΕΟΤΟΚΙΑ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ, Νο 1.

Ἄς ἔλθουμε, τώρα, ἀγαπητοὶ ἀκροατές, στὸ θέμα τῆς σημερινῆς μας ἐκπομπῆς ποὺ εἶναι «Ὁ παιδαγωγικὸς ρόλος τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης στὴ Θεία Λατρεία», κατὰ πόσο, δηλαδή, ἡ Ψαλτικὴ Τέχνη μπορεῖ νὰ λειτουργεῖ καὶ ὡς παιδαγωγικὸ μέσον. Σὲ μία ἀπὸ τις προηγούμενες ἐκπομπές μας εἴχαμε κάνει λόγο γιὰ τὸ κατὰ πόσο ἡ Ψαλτικὴ μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθεῖ στὸ κατηχητικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας. Σήμερα, συνεχίζοντας, κατὰ κάποιον τρόπο, ἐκεῖνες τις σκέψεις καὶ τοὺς προβληματισμούς, θὰ ἀναφερθοῦμε πρὸ συγκεκριμένα στὰ θέματα αὐτά.

Πολλές φορές, ἀγαπητοὶ ἀκροατές, ἔχουμε ἐπισημάνει, ὅτι ἡ θέση τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης στὴ Θεία Λατρεία εἶναι μία πνευματοκίνητος ἐμπνευση τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία πολλὰ πνευματικὰ καὶ σωστικὰ ὀφέλη ἀποφέρει -ἢ τοῦλάχιστον μπορεῖ νὰ ἀποφέρει- στοὺς πιστοὺς προσωπικῶς, ἀλλὰ καὶ στὸ σῶμα τῆς ἐνορίας γενικότερα. Ἐνα ἀπὸ τὰ ὀφέλη αὐτὰ εἶναι ἡ παιδαγωγία τοῦ ἐκκλησιασματος. **Πῶς μπορεῖ νὰ γίνεῖ αὐτό;** Μὲ τρεῖς, κατὰ τὴν ταπεινή μας ἀπόψη τρόπους:

- Παιδαγῶγηση διὰ τῆς συμμετοχῆς.
- Παιδαγῶγηση μέσω τῆς ὑμνογραφίας.
- Παιδαγῶγηση μέσω τῶν συμβολισμῶν τῆς ψαλτικῆς πράξης.

Καὶ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς τρόπους θὰ τοὺς σχολιάσουμε ἀμέσως μετὰ τὸ ψαλτικὸ μας διάλειμμα.

2. ΣΤΑΝΙΤΣΑΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΑ ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ ΘΕΟΤΟΚΙΑ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ, Νο 2.

Εἴπαμε, λοιπὸν, ἀγαπητοὶ φίλοι, ὅτι ἡ παιδαγῶγηση τῶν πιστῶν διὰ τῆς Ψαλμωδίας κατὰ τὴν τέλεση τῆς Θείας Λατρείας μπορεῖ νὰ γίνεταί μὲ τρεῖς τοῦλάχιστον τρόπους: Παιδαγῶγηση διὰ τῆς συμμετοχῆς, μέσω τῆς ὑμνογραφίας καὶ μέσω τῶν συμβολισμῶν τῆς ψαλτικῆς πράξης. Ἄς δοῦμε τὸ πρῶτο: Παιδαγῶγηση διὰ τῆς συμμετοχῆς.

Ἡ Ψαλτικὴ Τέχνη εἶναι σὲ θέση νὰ βοηθᾷ καὶ νὰ παιδαγωγεῖ τὸν ἐκκλησιαζόμενον λαὸ τοῦ Θεοῦ. Ἰδίως ἡ συμμετοχὴ στὴν ἱεροψαλτικὴ πράξη σὲ πολλὰ ὠφελεῖ καὶ παιδαγωγεῖ τοὺς συμμετέχοντες. Δὲ θὰ ποῦμε, ὁμως, προσωπικῶς μας γνώμες ἐπ' αὐτοῦ. Θὰ ἀφήσουμε τοὺς ἱεροὺς Πατέρες νὰ μᾶς διαφωτίσουν: **Ὁ Μέγας Βασίλειος εἶναι κατηγορηματικὸς:** «Διὰ τοῦτο τὰ ἐναρμόνια μέλη τῶν ψαλμῶν ἡμῶν ἐπιπνεύονται, ἵνα οἱ παῖδες τὴν ἡλικίαν ἢ καὶ ὄλως οἱ νεαροὶ τὸ ἦθος, τῶ μὲν δοκεῖ μελωδῶσι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τὰς ψυχὰς ἐκπαιδεύωνται.»¹ **Καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο πάλι σημειώνει:** «Ὁ τῆς σοφῆς ἐπινοίας τοῦ διδασκάλου, ὁμοῦ τε ἄδειν ἡμᾶς καὶ τὰ

¹ Μ. Βασιλείου, Ὀμιλία εἰς τὸν Α' Ψαλμόν, PG 29, 212B.

λυσιτελή μανθάνειν μηχανωμένου! Ὅθεν καὶ μᾶλλον πως ἐντυποῦται ταῖς ψυχαῖς τὰ διδάγματα.»² Ἐφαρμόζει, ἔτσι, τὴν παιδαγωγικὴν ὑποδείξεις τοῦ Πλάτωνος, ὁ ὁποῖος, αἰῶνες πρὶν, γράφει: «Μὴ τοίνυν βία, εἴπον, ὦ ἄριστε, τοὺς παῖδας ἐν τοῖς μαθήμασιν, ἀλλὰ παίζοντας τρέφε, ἵνα καὶ μᾶλλον οἶος τ' ἦς καθορᾶν ἐφ' ὃ ἕκαστος πέφυκεν»³, δηλαδή, μὴ ἐφαρμόζεις βία στὰ παιδιὰ κατὰ τὴν διδασκαλία, προκειμένου νὰ μάθουν, ἀλλὰ θρέφε τους μέσα ἀπὸ τὸ παιγχνίδι καὶ -σὲ ἐλεύθερη ἀπόδοση- ἀναλόγως μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία καθενός. **Τὶς παραπομπὲς τῶν παραθεμάτων δὲν σᾶς πὶς διαβάζουμε, ἀγαπητοὶ φίλοι, γιὰ νὰ μὴ σᾶς κουράζουμε. Οἱ ἐνδιαφερόμενοι μποροῦν νὰ πὶς βρῶσιν στὸ σάιτ τοῦ Τομέα Ψαλπικῆς.**

Συμμετέχοντας, λοιπόν, ὁ πιστὸς στὴν Ψαλμωδία κατὰ τὴν διάρκειά της Θείας Λατρείας παιδαγωγεῖται, διότι ἡ **Ψαλπικὴ Τέχνη κινεῖ ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος. Τὸ σῶμα ὁλόκληρο ἀφυπνίζεται καὶ δραστηριοποιεῖται προκειμένου νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ παραγωγή ἔστω καὶ ἐνὸς μουσικοῦ φθόγγου.** «Ἐκαστον μέλος» τοῦ ἱεροφάλλτου συντονίζεται καὶ συνεργάζεται μὲ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα. Μάτια, μύτη, στόμα, χεῖλη, γλῶσσα, αὐτιά, λάρυγξ, πνεύμονες, διάφραγμα, χέρια, πόδια, ὅλο ἐν γένει τὸ μυϊκὸ καὶ νευρικὸ σύστημα, τὰ πάντα εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἐναρμονισθοῦν. Σύσσωμος, λοιπόν, ὁποῖος ψάλλει ἐργάζεται καὶ πραγματοποιεῖ ἕνα εἶδος ἐντονης σωματικῆς ἀσκήσεως. **Ἄς μὴ λησμονοῦμε δὲ ὅτι ἡ σωματικὴ ἀσκηση εἶναι προϋπόθεση γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀθλήση, ὅπως τὸ ὑποστήριζαν τόσο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες φιλόσοφοι, ὅσο καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.**

Ἔτσι, ταυτόχρονα μὲ τὴν σωματικὴ συνέργεια, ἡ **Ψαλπικὴ Τέχνη κινεῖ ὅλες τὴς πνευματικὲς λειτουργίες.** Ὁ νοῦς, ὁ τὰ πάντα ἡγεμονεύων καὶ καθοδηγῶν, μὲ τὴ βοήθεια τῆς Ψαλπικῆς, πραγματοποιεῖ μίαν νοητικὴν ἀθλήση, ἐπαγρυπνᾷ καὶ ἀντιμάχεται τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό, ὥστε νὰ ὑπερβῆ κάθε προηγούμενη ἐπίτευξη· νὰ ὑπάγει περαιτέρω, νὰ κατακτήσει ἄλλον ἕναν ἀναβαθμὸ στὴν κλίμακα τῆς ἀθλήσεως.

Ἐν τούτοις, τὸν πραγματικὰ δυσκολώτερο καὶ πλέον ἐπικίνδυνο ἀγῶνα κατὰ τὴν διάρκειά της ψαλπικῆς πράξης, δίνει ἡ ψυχή. Αὐτὴ ὀφείλει νὰ ἐξέλθει σῶα ἀπὸ τὴ μάχη κατὰ τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ ὄλων τῶν παθῶν, δηλαδή, ἀντιδικεῖ μὲ τὸν διάβολο, εἶναι δὲ πράγματι φοβερὸς ὁ ἀγῶνας τοῦτος καὶ ἀπίστευτα πολλὰ οἱ πιθανότητες ἡττας. Ἡ Ψαλπικὴ Τέχνη, ὅμως, μὲ ἀρωγὸς τὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὴν ὑμνογραφία, μᾶς ὑπενθυμίζει τὰ ἱκανὰ ἀμυντικὰ καὶ ἐπιθετικά μας ὄπλα. «Κύριε, ὄπλον κατὰ τοῦ διαβόλου τὸν Σταυρόν Σου ἡμῖν δέδωκας...», ψάλλουμε. **Γι' αὐτὸ λέμε ὅτι ἡ Ψαλπικὴ Τέχνη, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα, ἀσκεῖ κυρίως τὴν ψυχή τοῦ πιστοῦ.**

3. ΣΤΑΝΙΤΣΑΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΑ ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ ΘΕΟΤΟΚΙΑ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ, Νο 3.

Συνεχίζουμε, ἀγαπητοὶ φίλοι, τὴν ἐκπομπή μας, γιὰ νὰ δοῦμε πῶς πραγματοποιεῖται ἡ παιδαγωγία τῶν πιστῶν διὰ τῆς Ψαλμωδίας κατὰ τὴν τέλεση τῆς Θείας Λατρείας. Παιδαγωγία διὰ τῆς ὑμνογραφίας μέσω τῆς Ψαλμωδίας:

Ὁ λόγος τῶν ὑμνογραφικῶν κειμένων τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ λατρευτικῆς ποιήσεως ἀποτελεῖ κορυφαῖο λογοτεχνικὸ εἶδος τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας ὄλων ἀνεξαιρέτως τῶν ἐποχῶν. Ἀποτελεῖ ὑψίστη πνευματικὴ δημιουργία, τὴν ὁποία ἀνετα θὰ μπορούσαμε νὰ

² Μ. Βασιλείου, Ὀμιλία εἰς τὸν Α΄ Ψαλμόν, PG 29, 213A.

³ Πλάτωνος, Πολιτεία, Η, 548b 7.

κατατάξωμε στην έρωτική ποίηση, ἐφ' ὅσον ὁ Θεῖος Ἔρωσ τῶν Ἁγίων Μελωδῶν τῆς Ἐκκλησίας μας παράγει τὴ σύνθεση τῶσων καὶ τέτοιων νοημάτων μέσα στοὺς ἐλάχιστους στίχους ἑνὸς τροπαρίου. Ὁ Ἔρωσ αὐτός, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς καρποφορίας τῶν Ἐνεργειῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸν κόσμον, ἀποκαλύπτει στὸν ἀνθρώπινο νοῦ τὴν ἀγαπητική σχέση τῶν Προσώπων τῆς Τριαδικῆς Θεότητος καὶ καλλιεργεῖ ὁμοίως τὴν ἀγάπη σπὶς ψυχὰς τοῦ βροτείου γένους. Γι' αὐτὸ ἡ Ὑμνογραφία, ἐκτὸς ἀπὸ λογοτεχνικὴ προΐκα τῆς ὀρθόδοξης Ἀνατολῆς ἀποτελεῖ καὶ ἰσχυρότατο παιδαγωγικὸ μέσο μέσα στὴ λατρευτικὴ πράξη. Ἐπομένως, καὶ ἡ ἐπενδύουσα τὸν λόγο Ψαλτικὴ Τέχνη γίνεται παιδαγωγικὸ ὄπλο πρὸς ἐνίσχυση τοῦ ὀρθόδοξου βιώματος. Ἐξ ἄλλου, ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ὑμνογραφία ὑπηρετεῖ καὶ τὴν Ἁγία Γραφή. Ἐφ' ὅσον ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἔχει χαρακτηρισθῆ «παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν», ἄρα καὶ ἡ Ψαλτικὴ Τέχνη προάγει, διὰ τῆς μελοποιήσεως τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τὴν εἰς Χριστὸν παιδαγωγίαν. Ἐὰν δὲ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ «ἐγνώκαμεν τὸν Πατέρα», ἄρα διὰ τῆς Ψαλτικῆς γνωρίζουμε τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦ Λόγου γνωρίζουμε τὸν Πανάγιον Τριαδικὸ Θεὸ καὶ διδασκόμαστε τὴν ἀπόλυτη ἀγωγή, ὅπως αὐτὴ κηρύχθηκε ἀπὸ τὸν Θεάνθρωπο Ἰησοῦ⁴.

4. ΣΤΑΝΙΤΣΑΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΑ ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ ΘΕΟΤΟΚΙΑ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ, Νο 4.

Μιλῆσαμε λίγο πρὶν, ἀγαπητοὶ φίλοι, γιὰ τὸ πῶς ἡ Ψαλτικὴ Τέχνη μπορεῖ νὰ παιδαγωγεῖ ἔμμεσα μὲ τὴ βοήθεια τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς ὕμνογραφίας. Ὅμως, πολὺ ἐνδιαφέρουσα καὶ πρωτότυπη εἶναι ἡ ἀπόψη, πῶς ἡ Ψαλτικὴ παιδαγωγεῖ καὶ μέσω τῶν συμβολισμῶν, ποὺ ἐνυπάρχουν σὲ αὐτή.

Ὡς γνωστόν, ὁ συμβολισμὸς εἶναι ἕνα ἐξαιρετικῶς ἰσχυρὸ στοιχεῖο στὴν ὀρθόδοξη θεολογία, τὸ ὁποῖο χρησιμοποιεῖται προκειμένου νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ συσχέτιση τῶν χρηστικῶν ὑλικῶν στοιχείων τῆς καθημερινῆς λατρευτικῆς ζωῆς μὲ τὰ ὑψηλὰ πνευματικὰ νοήματα τῆς θεολογίας. Ἀπὸ πῆς θαυμαστὲς «προτυπώσεις» τῆς Καινῆς Διαθήκης στὴν Παλαιά, ὡς πῆς φωτισμένες συμβολικὲς ἐρμηνεῖες τῶν Πατέρων ἐπὶ παντὸς ὑλικοῦ δεδωμένου στὸ χῶρον τῆς Ἐκκλησίας, ὁ στόχος εἶναι ἕνας: Νὰ προσεγγίσει ὁ πιστὸς διὰ τῶν ὀρατῶν τὰ ἀόρατα, διὰ τῶν ἀπτομένων τὰ ἀσύλληπτα, διὰ τῶν αἰσθητῶν τὰ πνευματικὰ, διὰ τῶν ἐπιγείων τὰ ἐπουράνια, διὰ τῶν βροτείων τὴν «ὑπὲρ φύσιν καὶ λόγον καὶ ἔνοιαν» Οὐσίαν τῆς Τριαδικῆς Θεότητος. Καί, ὅπως δὲποτε, ἡ Ψαλτικὴ Τέχνη δὲ θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἀμέτοχη σὲ αὐτὴ τὴν ἐρμηνευτικὴ θεολογικὴ παράδοση. Κάθε ἰδιαιτέρου χαρακτηριστικὸ γνώρισμα αὐτῆς προβάλλει διὰ τῶν συμβολισμῶν πῆς ὑψιστες δογματικὲς πεποιθήσεις τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας.

Πρῶτος συμβολισμὸς, ἡ Ὀκτωηχία. Ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὸ θεωρητικὸ ὑπόβαθρον τῶν ἠχῶν τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, ἐπισημαίνεται ἡ ἐπιλογή τοῦ ἀριθμοῦ ὀκτὼ <8> τῆς «Ὀκτωηχίας», ὁ ὁποῖος συμβολίζει τὴν Ὁγδὴ Ἡμέρα τῆς Δευτέρας Παρουσίας τοῦ Κυρίου, τὴν πλήρωση τοῦ δημιουργικοῦ καὶ σωστικοῦ ἔργου τῆς Ἁγίας Τριάδος στὸν κόσμον, τὴν τελείωση τῶν πάντων. Ὡς γνωστόν, οἱ κλίμακες καὶ οἱ «δρόμοι» τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς εἶναι πάρα πολλοὶ καί, μάλιστα, σὲ εὐρεία χρῆση στὴν ἱεροψαλτικὴ πράξη. Ὁ θεωρητικὸς Χρύσανθος ἐκ Μαδύτων, ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς Τρεῖς Διδασκάλους ποὺ τὸ 1814 ἐπινόησαν τὴ Νέα Μέθοδο σημειογρα-

⁴ Πολὺ ἀξιόλογη εἶναι ἡ μελέτη τοῦ Ἀνδρέου Ἰ. Φυτράκη, *Ἡ Μορφωτικὴ καὶ Παιδαγωγικὴ ἀξία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μας Ὑμνολογίας*, Ἀθήναι 1970, Ἀνάτυπον ἐκ τῶν Πρακτικῶν τοῦ Δ' Πανελληνίου Θεολογικοῦ Συνεδρίου 1969, στὴν ὁποία παραπέμπουμε.

φίας της Ψαλτικής, στο Μεγάλο Θεωρητικό του υπολογίζει, ότι ο αριθμός τῶν Χροῶν τῆς διατονικῆς κλίμακας τῆς Ἑλληνικῆς Μουσικῆς ἀνέρχεται σέ ἑπτακόσιες σαράντα. Γράφει χαρακτηριστικά: «Ἔστω ἀπό μιᾶς διατονικῆς κλίμακος τοῦ διαπασῶν εἶναι δυνατὸν νὰ παράγονται χροαὶ 740»⁵. Παρ' ὅλα αὐτά, οἱ Πατέρες κράτησαν -γιὰ λόγους συμβολισμοῦ καὶ μόνο- τὴν Ὀκτωηχία, ὡς βάση τοῦ πολύπλοκου συστήματος τῆς θεωρίας τῆς Ψαλτικῆς, ὅπου ἔχουμε ὀκτώ-ἐννιά παρακλάδια σέ κάθε ἦχο (δίφωνους, τρίφωνους..., μέσους, παράμεσους... κ.λπ.), ἔχουμε τρεῖς ἐπίσημες καὶ πολλές ἀνεπίσημες Χρόες καὶ πάμπολλες μικτὲς κλίμακες.

Δεύτερος συμβολισμός, τὸ «ὁμοφώνως ψάλλειν». Ἡ Ψαλτικὴ Τέχνη -λέμε καὶ ἔτσι εἶναι- εἶναι ὁμοφωνικὸ μέλος (τὸ νὰ ψάλλουμε, δηλαδή, ὅλοι μαζί τὴν ἴδια μελωδία, τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετο ἀπὸ τὴν «πολυφωνία» τῆς δυτικῆς μουσικῆς, ὅπου πολλές ὁμάδες συμφάλλουν διαφορετικὲς μελωδίες σέ ποικίλους μουσικοὺς τόνους καὶ ἁρμονικὲς πλοκὲς ἢ ἀντιθέσεις). Σέ αὐτὸ τὸ στοιχεῖο, ὅμως, ἔχουμε πολλοὺς καὶ ἐξαιρετικοὺς συμβολισμοὺς. Τὸ «ὁμοφώνως ψάλλειν» ὑποδηλώνει τὴν ἐνότητα τῶν πιστῶν μεταξύ τους καὶ προτρέπει σέ αὐτή: Ἄς δοῦμε στὸ Συναξάριο τοῦ Μεγαλομάρτυρος Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου, πῶς ὅλοι οἱ πιστοὶ «τὸν Θεὸν μιᾶ φωνῇ ἔδδξαζον», ὅταν ἐνώπιόν τους ὁ Ἅγιος ἀνέστησε τὸν πρὸ Χριστοῦ ἀποβιώσαντα νεκρὸ εἰδωλόατρη⁶. Τὸ «ὁμοφώνως ψάλλειν» ὑποδηλώνει τὴν ἐνότητα τῆς στρατευομένης μὲ τὴν θριαμβεύουσα Ἐκκλησία καὶ τὴν ἐκ καρδίας ἐνωση τοῦ πιστοῦ λαοῦ μὲ τὸν Θεό. Τὸ «ὁμοφώνως ψάλλειν» συμβολίζει καὶ τὴν ἀδιάρρηκτη σχέση τῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος μεταξύ τους, διδάσκοντας τὴν ἀγαπητικὴ ἐνότητα τοῦ Ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ.

Ἄς κάνουμε ἓνα ψαλτικὸ διάλειμμα ἐδῶ καὶ θὰ προχωρήσουμε καὶ μὲ ἄλλους ἀκόμη συμβολισμοὺς τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης στὸ δεύτερο μέρος τῆς ἐκπομπῆς μας.

Ναί. Θὰ ἀφήσουμε γιὰ λίγο τὰ Ἀναστάσιμα Δογματικὰ Θεοτοκία τῶν Ἀποστίχων τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ πῆς ἐκπληκτικῆς ἐρμηνεῖς τοῦ Θρασύβουλου Στανίτσα, γιὰ νὰ ἀκούσουμε τὸν μακαριστὸ πρῶην Μητροπολίτη Πατρῶν Νικόδημο Βαληνδρά, τὸν μουσικώτατον, νὰ ψάλλει τὸν Καλοφωνικὸ Εἶρμὸ «Ἴδε ἦν προέφης», σέ ἦχο Πρῶτο Τετράφωνο, μία μελοποίηση τοῦ σπουδαίου μεταβυζαντινοῦ μελουργοῦ Πέτρου Γλυκέος τοῦ Μπερεκέτου.

5. ΒΑΛΗΝΔΡΑΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΠΑΤΡΩΝ, Νο 5α.

Β' ΜΕΡΟΣ

Ἀγαπητοὶ ἀκροατές, ἀκοῦτε τὴν ἐκπομπή, «Ψαλμός, Ἐκκλησίας Φωνή», μὲ τὸν Κωνσταντῖνο Καραγκούνη καὶ τὴν Ἀριάδνη Τσαλούχου.

Στὴ σημερινὴ ἐκπομπὴ ἀναφερόμαστε στὴν παιδαγωγικὴ δύναμη τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ στὸ τέλος τοῦ πρώτου μέρους ἔχουμε μείνει στὴ συζήτηση γιὰ τὰ παιδαγωγικὰ ὀφέλη τῶν συμβολισμῶν τῆς ψαλτικῆς πράξης.

Ἄς συνεχίσουμε, λοιπόν. Τρίτος συμβολισμός, τὸ «ἀπὸ Χοροῦ ψάλλειν» (δηλαδή, τὸ νὰ ψάλλουμε στοὺς ὀρθόδοξους ναοὺς μὲ πολυμελεῖς Χοροὺς Ψαλτῶν). Ἡ Ψαλτικὴ κατὰ ἄρ-

⁵ Θεωρητικὸν Μέγα τῆς Μουσικῆς, Τεργέστη 1832, Βιβλίον Γ', κεφάλαιον Θ', παράγραφος 275). Περὶ Χροῶν καὶ Πόσαι αἱ δυναταὶ Χροαὶ βλ. στὸ Βιβλίον Γ' τὰ κεφάλαια Η' καὶ Θ', παράγραφοι 265-277.

⁶ Βλ. Μηναῖον Ἀπριλίου, Συναξάριον ΚΓ' Ἀπριλίου.

χαία παράδοση, είναι «μέλος χορικών» (τὸ χο- με ὄμικρον, χορωδιακό, δηλαδή). Πόσο παλαιά είναι αυτή ή παράδοση φαίνεται άμεσα και έμμεσα από όσα γράφει ο Μέγας Βασίλειος πρὸς τοὺς Νεοκαισαριεῖς⁷, άπολογούμενος γιὰ τίς κατηγορίες, πού τοῦ απέδιδαν, γιὰ τίς λατρευτικές του καινοτομίες. **Γράφει γιὰ τίς (έντός εισαγωγικῶν) «καινοτομίες» του στην Ψαλτική:** «Καί νῦν διχῆ διανεμηθέντες (έννοεῖ, οἱ Ψάλτες) αντιψάλλουσιν ἀλλήλοις, ὁμοῦ μὲν τὴν μελέτην τῶν λογίων έντεῦθεν κρατύνοντες, ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν προσοχήν καὶ τὸ άμετεώριστον τῶν καρδιῶν έαυτοῖς διοικούμενοι. Ἐπειτα πάλιν έπιστρέψαντες ένι κατάρχειν τοῦ μέλους οἱ λοιποὶ ὑπηχοῦσι. Καὶ οὕτως έν τῇ ποικιλίᾳ τῆς ψαλμωδίας τὴν νύκταν διενεγκόντες μεταξὺ προσευχόμενοι, ήμέρας ήδη ὑπολαμπούσης πάντες κοινή, ὡς έξ ένός στόματος καὶ μιᾶς καρδίας, τὸν τῆς έξομολογήσεως ψαλμὸν ἀναφέρουσι τῷ Κυρίῳ, ἴδια έαυτῶν τὰ ρήματα τῆς μετανοίας ποιούμενοι. Ἐπὶ τούτοις λοιπὸν εἰ ήμᾶς άποφεύγετε, φεύξεσθε μὲν Αἰγυπτίους, φεύξεσθε δὲ καὶ Λίβυας άμφοτέρους, Θηβαίους, Παλαιστινοὺς, Ἄραβας, Φοίνικας, Σύρους καὶ τοὺς πρὸς τῷ Εὐφράτῃ κατωκισμένους καὶ πάντας άπαξαπλῶς παρ' οἷς άγρυπνίαι καὶ προσευχαὶ καὶ αἱ κοιναὶ ψαλμωδίαί τεπέμνηται.» **Ἐπιπλέον, ὅμως, γιὰ τὸ ζήτημα τῆς «ἀπὸ Χοροῦ» ψαλμωδίας έχει πολὺ ένδιαφέρον καὶ ένα σχετικὸ άπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ Ἀθανασίου Βουρλή «Θέματα Ἱερᾶς Ψαλμωδίας»⁸, στὸ ὁποῖο καταγράφει καὶ σχολιάζει τίς θεολογήσεις καὶ τίς πράξεις τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης σχετικά μὲ τὴν ἱερὰ Ψαλμωδία. Γράφει, λοιπὸν, ὁ ὁμότιμος σήμερα καθηγητής:** «Σημαντικὰ εἶναι όσα γράφει ὁ Ἅγιος Γρηγόριος στὸ έργο του «Εἰς τὸν βίον τῆς ὁσίας Μακρίνης», ὅπου ἀναφέρεται στὴν τελεσθεῖσα παννυχίδα πρὸ τῆς έξοδίου Ἀκολουθίας πού έγινε γιὰ τὴν κοίμησιν τῆς ἀδελφῆς του Μακρίνης. Οἱ θρήνοι τῶν μοναζουσῶν καὶ τῶν έπισκεπτῶν σημειώνει, ήσαν τόσον έντονοι, ὥστε νὰ σκεπάζουν τὴν ψαλμωδία τῆς άγρυπνίας. Ὁ ἴδιος ήτο σὲ άσχημὸ ψυχικὴ κατάστασιν λόγω τοῦ πένθους του. Δέν ήθελε ὅμως νὰ παραληφθῆ τίποτε σημαντικό ἀπὸ τὴν κηδεία τῆς ἀδελφῆς του. Γιὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν τάξιν καὶ εὐπρέπεια πού άπαιτοῦσε ἡ ἱερότητα τοῦ χώρου τῆς Ἀκολουθίας «διαστήσας κατὰ γένος τὸν συρρύντα λαὸν καὶ τὸ έν γυναιξὶ πλῆθος τῶ τῶν παρθένων (= μοναζουσῶν) συγκαταμίξας χορῶν, τὸν δὲ τῶν ἀνδρῶν δῆμον τῶ τῶν μοναζόντων τάγματι, μίαν έξ ἑκατέρων εὐρυθμὸν τε καὶ έναρμόνιον καθάπερ έν χοροστασία τὴν ψαλμωδίαν γίνεσθαι» παρεσκεύασε, ἀφοῦ κατάρθωσε νὰ αξιοποιήσῃ τίς ἀνδρικές καὶ γυναικείες φωνές καὶ νὰ ἐπιτύχῃ ἔτσι συμμετοχὴ ὅλων τῶν παρευρισκομένων στὴν κοινὴ λατρευτικὴ ὕμνωδία.»

Πολὺ εὐστοχες γιὰ τὴν «ἀπὸ Χοροῦ» Ψαλμωδία εἶναι καὶ οἱ παρατηρήσεις τοῦ αἰμίμηστου Μητροπολίτου Κοζάνης Διονυσίου, τοῦ μουσικολογιστάτου αὐτοῦ Ἱεράρχου, σὲ παλαιότερο δημοσίευσμά του: «Τὸ γεγονός ὅτι έν ταῖς ἑλληνοφώνοις καὶ άραβοφώνοις ὀρθοδόξοις Ἐκκλησίαις ἱστορικὰ συνθῆκαι συνετέλεσαν, ὥστε ἡ ψαλμωδία νὰ περιορισθῆ εἰς τὸ στόμα δύο ψαλτῶν (σολίστς) δέν δύναται νὰ ἔχῃ βαρύνουσαν σημασίαν, ἐφ' ὅσον ἀναγνωρίζεται ὅτι πρόκειται περὶ καταστάσεως, ἣν επέβαλεν ἡ ἀνάγκη τῶν καιρῶν. Ἄλλωστε έν τῷ κέντρῳ τῆς Ὀρθοδόξιας, καὶ δὴ καὶ έν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, οὐδέποτε ὅσω καὶ ἂν δυσχεόμεροι ήλθον καιροί, ἐπὶ τῶν στασιδίων τῶν χορῶν ἔμειναν δύο μόνον ψάλται, ἀλλὰ πάντοτε διετηρεῖτο καὶ ὑπῆρχε πτωχὴ τίς χορική συγκρότησις καὶ σύνθεσις, λείψανον παλαιᾶς καλῆς ἐποχῆς, ὑπενθυ-

⁷ Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολὴ 207, PG 32, 761A.

⁸ Βουρλή Ἀθανασίου., *Θέματα Ἱερᾶς Ψαλμωδίας*, Ἀθήναι 2000, τεῦχος Α', σελ. 63.

μίζον ευκλεεῖς ἡμέρας, διὰ τῆς ἐπιβιώσεως ὀλίγων ὠραίων τίτλων τῆς βυζαντινῆς ψαλτικῆς ὀρολογίας, οἷον πρωτοψάλτης, λαμπαδάριος, δομέστικος, ἰσοκράτης κ.λπ.»⁹

Αὐτή, λοιπόν, ἡ ἀρχαιότατη ἐκκλησιαστικὴ παράδοση, τὸ «ἀπὸ Χοροῦ ψάλλειν» ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὑπηρετεῖ τὸ «ὁμοφώνως ψάλλειν», συμβολίζει, προβάλλει καὶ διδάσκει τὴν ἐνότητα τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ὅλα ὅσα εἶπαμε νωρίτερα. Αὐτὸ τὸ «ἀπὸ Χοροῦ ψάλλειν» συμβολίζει τοὺς Χοροὺς τῶν Ἀγγελικῶν Ταγμάτων καὶ Δυνάμεων, οἱ ὁποῖοι ἀενάως ψάλλουν καὶ δοξολογοῦν τὸν Κύριον. Τὸ «χορικῶς ψάλλειν» ἀποτελεῖ μίμηση ἐπὶ γῆς τῶν Χορῶν τῶν Ἁγίων τῆς θριαμβεύουσας Ἐκκλησίας.

6. ΣΤΑΝΙΤΣΑΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΑ ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ ΘΕΟΤΟΚΙΑ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ, Νο 5β.

Τέταρτος συμβολισμὸς, στὸ Ἴσοκράτημα. (Ἴσοκράτημα εἶναι ἡ σταθερὴ διατήρηση ἀπὸ μία ὁμάδα τοῦ Χοροῦ Ψαλτῶν τοῦ φθόγγου τῆς βάσης τῆς μουσικῆς κλίμακος τοῦ ψαλλόμενου τροπαρίου, ὡς μοναδικὸ στοιχεῖο συνήχησης στὸ βυζαντινὸ μέλος.) Τὸ Ἴσοκράτημα εἶναι τὸ ἐκ τῶν οὐκ ἄνευ στοιχείων τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης. Μποροῦμε νὰ βροῦμε συμβολισμοὺς στὸ Ἴσοκράτημα; Φυσικά. Ἡ σταθερὴ συνήχηση τῆς βάσης τῆς κλίμακος ἢ τοῦ τυχόντος συστήματος τοῦ ἤχου, ὅταν ψάλλουμε, δὲν παραπέμπει σ' ἐκεῖνο τὸ βροντερὸ «στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου» τοῦ Ἀρχαγγέλου πρὸς τοὺς ἄλλους Ἀγγέλους κατὰ τὴν πτώση τοῦ Ἑωσφόρου; Τὸ Ἴσοκράτημα, τὸ ὑπὸ τῶν «Βαστακτῶν» βασταζόμενο «Ἴσον», διὰ τοῦ συμβολισμοῦ, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπενθυμίζει καὶ νὰ προτρέπει τοὺς πιστοὺς σὲ σταθερὴ διατήρηση τῆς πίστεως; Πόσο ξένη, ἐπομένως -γιὰ νὰ κάνουμε ἓνα σχόλιο ἐδῶ-, καὶ πόσο ἀντιπαιδαγωγικὴ θεολογικῶς εἶναι ἡ ἔκπτωση τοῦ Ἴσοκρατήματος σὲ «βυζαντινὴ ἐναρμόνιση» κατὰ τὰ δυτικὰ μουσικὰ πρότυπα, ὅταν γίνεταί με ὑπερβολικὴ ἐπιτήδευση, με πυκνὴ καὶ σχεδὸν σὲ κάθε φθόγγο τοῦ μέλους ἐναλλαγὴ τῆς συνήχησης, σὰν νὰ πρόκειται γιὰ ἐναρμόνιση τοῦ μέλους (!).

7. ΣΤΑΝΙΤΣΑΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΑ ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ ΘΕΟΤΟΚΙΑ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ, Νο 6.

Ἄλλος συμβολισμὸς: Τὰ «Κρατήματα». (Τὰ Κρατήματα ἢ εὐρύτερα γνωστὰ ὡς «τεριρέμ» εἶναι μουσικὲς συνθέσεις χωρὶς συγκεκριμένο ποιητικὸ κείμενο, παρὰ μόνον μετ' ἄνευ νοήματος συλλαβῆς τε, ρι, ρεμ, τεμ, τε, νε, να καὶ ἄλλες. Οἱ συνθέσεις αὐτὲς ἄρρηκτα συνδεδεμένες μετὰ τὴν ψαλτικὴν παράδοση, ἤδη ἀπὸ τὸν 12^ο αἰῶνα, χρησιμοποιοῦνται στὴν ὀρθόδοξον λατρευτικὴν πράξιν, ὅταν ἀπαιτεῖται κάλυψη μεγάλου χρονικοῦ διαστήματος, ὥστε οἱ ἱερεῖς νὰ ὀλοκληρώσουν συγκεκριμένους τελετουργικὰς ἢ ἀγιαστικὰς πράξεις ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος.) Τὰ «Κρατήματα», λοιπόν, οἱ λεγόμενοι «τερεπισμοί» ἢ «νενανισμοί», εἶναι συνυφασμένα μετὰ πολλοὺς συμβολισμοὺς. Μάλιστα, οἱ συμβολισμοὶ αὐτοὶ ἔχουν δημοσιευθεῖ στὸ παρελθὸν στὸν Τέταρτον Τόμον τῆς τετράτομης μουσικῆς συλλογῆς «Πανδέκτη», ἡ ὁποία ἐκδόθηκε στὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ ἔτος 1851. Ἐκεῖ βρίσκουμε τὴν «Ἐρμηνεῖα διὰ τὸ τερερέ, διαπὶ ψάλλεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν», ἡ ὁποία διετυπώθη «εἰς τοὺς χιλίους ἑξακοσίους τεσσαράκοντα ἐννέα χρόνους ἀπὸ Χριστοῦ» ὑπὸ τοῦ Γερασίου Ἱερομονάχου τοῦ Βλάχου καὶ Κρητός, τῆ παρακλήσει Δημητρίου Νταμιά, Πρωτοψάλτου Χάνδακος Κρήτης (κατὰ τὸν 17^ο αἰ.)¹⁰. Ἀπὸ τοὺς πολλοὺς

⁹ Μητροπολίτου Κοζάνης Διονυσίου, *Ἡ Βυζαντινὴ Μουσικὴ ἐν τῇ ὀρθόδοξῳ Ἐκκλησίᾳ*, Ἀθῆναι 1960, σελ. 8.

¹⁰ Βλ. Ἰωάννου Λαμπαδαρίου καὶ Στεφάνου Α' Δομεστίκου, *Πανδέκτη τῆς Ἱερᾶς Ἐκκλησιαστικῆς ἑπιμολογίας τοῦ ὅλου ἑαυτοῦ*, Κωνσταντινούπολις 1851, τόμος Δ', σελ. 885-891.

συμβολισμούς τους οποίους αναφέρει το συγκεκριμένο κείμενο, αλλά, δὲν εἶναι τους παρόντος νὰ τους αναφέρουμε ὅλους, ἕνας εἶναι ὁ συγκλονιστικώτερος, ἐκεῖνος κατὰ τὸν ὅποιο οἱ ἄνευ νοήματος συλλαβὲς τῶν Κρατημάτων συμβολίζουν τὰ «ἄρρητα ῥήματα» τῶν ὕμνων τῶν Ἀγγέλων, ποὺ ἄκουσε ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν Παῦλος, ὅταν «ἤρπάζη ἕως τρίτου οὐρανοῦ». Ὡς ἐκ τούτου δέ, διὰ τῶν «Κρατημάτων», Ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι «μιᾶ φωνῇ» καὶ «μιᾶ δοξολογίᾳ» «αἰνοῦν, εὐλογοῦν καὶ προσκυνοῦν τὸν Κύριον». **Συμβολίζουν, δηλαδή, τὰ Κρατήματα τὴν ἀκατάπαυστη δοξολογία τοῦ Ἁγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ ἀπὸ τούς Ἁγίους καὶ τούς Ἀγγέλους τοῦ στη Βασιλεία Του.** Μὲ αὐτὴν τὴν ἀκατάπαυστη δοξολογία ἐνώνουμε κι ἐμεῖς οἱ ἐπὶ γῆς θνητοὶ καὶ ἀτελέστατοι ἄνθρωποι τὴ γλυκιά, ἀλλά, πάντως, παροδικὴ καὶ ἀτελέστατη μουσικὴ μας, τὴν Ψαλμωδία, μάλιστα τὴν Ψαλμωδία Κρατημάτων, ὅταν ἡ καρδιά μας λαχταρᾷ νὰ ἐξωτερικεύσει μὲ ἄδηλο τρόπο τὸν πόθο της γιὰ τὸν Κύριο καὶ τὴν προσδοκία της γιὰ τὸν Οὐρανό.

8. ΧΑΤΖΗΜΑΡΚΟΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ, ΚΡΑΤΗΜΑ ΗΧΟΣ Γ', Νο 7α.

Καὶ ἄλλοι ἀκόμη συμβολισμοὶ στὴν Ψαλμικὴ Τέχνη, μποροῦν νὰ λειτουργήσουν παιδαγωγικὰ μέσα στὴν ὀρθόδοξη Θεία Λατρεία. Τέτοιοι εἶναι οἱ συμβολισμοὶ ποὺ δηλώνονται μὲ τὴν **στάση τοῦ Ἱεροψάλτου.** Τέτοιοι συμβολισμοὶ καὶ διδακτικὲς ἐρμηνεῖες εἶναι δυνατὸ νὰ δοθοῦν στὴ ρασοφορία τῶν Ἱεροψαλτῶν, στὴν ὀρθοστάσια τους καὶ πὶς κινήσεις τους, ὅταν βάζουν μετάνοια, ὅταν ἀνέρχονται ἢ κατέρχονται τὰ κλιμάκια τοῦ στασιδίου τους. **Καὶ βέβαια, ἔντονος εἶναι ὁ συμβολισμὸς καὶ κατὰ τὴν μελοποιητικὴ πρακτικὴ.** Ὅταν κάποιος, γνώστης τῶν κανόνων τῆς βυζαντινῆς μελοποιίας, συνθέτει τὰ μέλη τῶν ὕμνων, τότε προσέχει σπὶς λέξεις ἢ πὶς φράσεις ποὺ δηλώνουν ὕψος ἢ φωνὴ πάντοτε νὰ ἀνέρχεται ψηλά (π.χ. «εἰς ὄρος ὑψηλόν»), ἐνῶ σὲ ὅσες δηλώνουν βάθος τὸ μέλος νὰ κατέρχεται σὲ χαμηλοὺς τόνους (π.χ. «ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς»). Ὅμως, σπὶς ἔννοιες διάβολος, ἁμαρτία, θάνατος κ.τ.δ. τὸ μέλος «χρωματίζεται» ἀνάλογα μὲ σκοτεινὲς ἢ λυπητερὲς μουσικὲς φράσεις, καὶ πάλι, στὴ χαρά, στὴ νίκη, στὴν Ἀνάσταση τὸ μέλος φαιδρύνεται μὲ χαρμόσυνες μελικὲς «θέσεις» καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Γιὰ ὅλους τοὺς ἀνωτέρω λόγους ὁ συμβολισμὸς στὴν Ψαλμικὴ Τέχνη παιδαγωγεῖ τοὺς πιστοὺς καὶ γι' αὐτὸ ἄς προσέχουμε. Ὅποιαδήποτε ἀπόκλιση ἀπὸ τὴν πατερικὴ Ψαλμικὴ παράδοση δὲν εἶναι μόνον ζήτημα αἰσθητικῆς, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ἀποτελεῖ ἀφορμὴ γιὰ παραχάραξη καὶ αὐτῆς τῆς πίστεως καὶ σίγουρα ἀποβαίνει σοβαρότατο πλῆγμα τοῦ ὀρθόδοξου βιώματος καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ.

Ὅμως, ἀγαπητοὶ φίλοι, τὸ θέμα αὐτὸ εἶναι πολὺ μεγάλο. Θὰ μᾶς ἐπιτρέψετε νὰ τὸ συνεχίσουμε καὶ στὴν ἐπόμενη ἐκπομπή μας.

9. ΣΤΑΝΙΤΣΑΣ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΑ ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ ΘΕΟΤΟΚΙΑ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ, Νο 7β.

ΑΠΟΦΩΝΗΣΗ ΕΚΠΟΜΠΗΣ

Ἀγαπητοὶ ἀκροατές, ἀκούσατε τὴν ἐκπομπή, «Ψαλμὸς, Ἐκκλησίας Φωνή», μὲ τὸν **Κωνσταντῖνο Καραγκούνη** καὶ τὴν **Ἀριάδνη Τσαλούχου.**

Στὴ σημερινὴ ἐκπομπή, κατὰ πὶς μουσικὲς γέφυρες, ἀκούσαμε τὰ Ἀναστάσιμα Δογματικὰ Θεοτοκία τῶν Ἀποστίχων τοῦ Ἑσπερινοῦ τοῦ Σαββάτου ὅλων τῶν ἡχων, ὅπως τὰ

ἔχουμε ἠχογραφεμένα καὶ ἐρμηνευμένα ἀπὸ τὸν ἀείμνηστο Ἄρχοντα Πρωτοψάλτη τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Θεοσύβουλο Στανίτσα. Τὰ Θεοτοκία αὐτὰ ἀκούσαμε στὴν κατ' ἤχον ἀλληλουχία τους, μὲ τὴ σειρά.

Ἀγαπητοὶ ἀκροατές, ὑπεθυμίζουμε, ὅτι μπορεῖτε νὰ ἀφήνετε τὰ μηνύματά σας, πὶς παρατηρήσεις ἢ πὶς ἀπορίες σας, στὸ τηλεφωνικὸ κέντρο τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ, καλῶντας τὸν ἀριθμὸ 210-7298222, ἀπὸ πὶς 7 τὸ πρωὶ ἕως πὶς 8 τὸ βράδυ ἢ, ἀκόμη, μπορεῖτε νὰ καλεῖτε τὸ τηλέφωνο 6947774647 τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς ἐκπομπῆς.

Ἐπίσης, μπορεῖτε νὰ μᾶς στέλνετε προσωπικοὺς σας δίσκους ἢ ἠχογραφήσεις σας Ψαλτικῆς, πὶς ὁποῖες εὐχαρίστως θὰ παίζουμε στὴν ἐκπομπή μας. Τὸ ὑλικό σας αὐτὸ μπορεῖτε νὰ μᾶς τὸ στέλνετε μαζί μὲ τὰ στοιχεῖά σας καὶ ἓνα σύντομο βιογραφικὸ σας, εἴτε ταχυδρομικῶς στὴ διεύθυνσή μας **Ἀμοργοῦ 6B, Τ.Κ. 38500, Βόλος**, εἴτε ψηφιακῶς στὴν ἠλεκτρονικὴ διεύθυνση τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς, **tomeaspsaltikis**, μίᾶ λέξη, ὅπως ἀκούγεται, **@acadimia.org**, ὅλα τὰ γράμματα μὲ μικροὺς λατινικοὺς χαρακτήρες.

Μὲ χαρὰ σᾶς ἀνακοινώνουμε, σήμερα, ἀγαπητοὶ φίλοι, ὅτι τὰ κείμενα τῶν ἐκπομπῶν μας ὑπάρχουν πλέον ἀναρτημένα στὸν ιστότοπο τοῦ Τομέα Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου. Ὅσοι ἐνδιαφέρεστε νὰ βλέπετε ἢ νὰ κατεβάσετε τὰ κείμενα τῶν ἐκπομπῶν μας, δὲν ἔχετε παρὰ νὰ ἐπισκέπτεσθε τὸ σάιτ τοῦ Τομέα στὸ **www.tomeaspsaltikis** -μῖᾶ λέξη, ὅπως ἀκούγεται- .gr. Ἐδῶ μπορεῖτε, ἐπίσης, νὰ βρῖσκετε πληροφορίες γιὰ πὶς λοιπὲς δράσεις τοῦ Τομέα (**συνέδρια, ἡμερίδες, λατρευτικὲς καὶ καλλιτεχνικὲς ἐκδηλώσεις, ἐκδόσεις καὶ κυκλοφορίες δίσκων**), καθὼς καὶ πὶς ἐπιστημονικὲς μελέτες τοῦ διευθυντοῦ καὶ τῶν μελῶν του.

Σᾶς εὐχαριστοῦμε ποὺ ἤσασταν καὶ σήμερα κοντά μας.

Καλὴ ἀντάμωση, πρῶτα ὁ Θεός, τὴν ἄλλη ἐβδομάδα, τὴν ἴδια ἡμέρα καὶ ὥρα.

Ὡς τότε, νὰ εἴστε ὅλοι καλά. Χαίρετε.